

Marja Vuorinen

Oleg Viisas, bussikuski Makkonen ja Sormuksen Ritarit

- matkalla jossakin Luoteis-Venäjällä

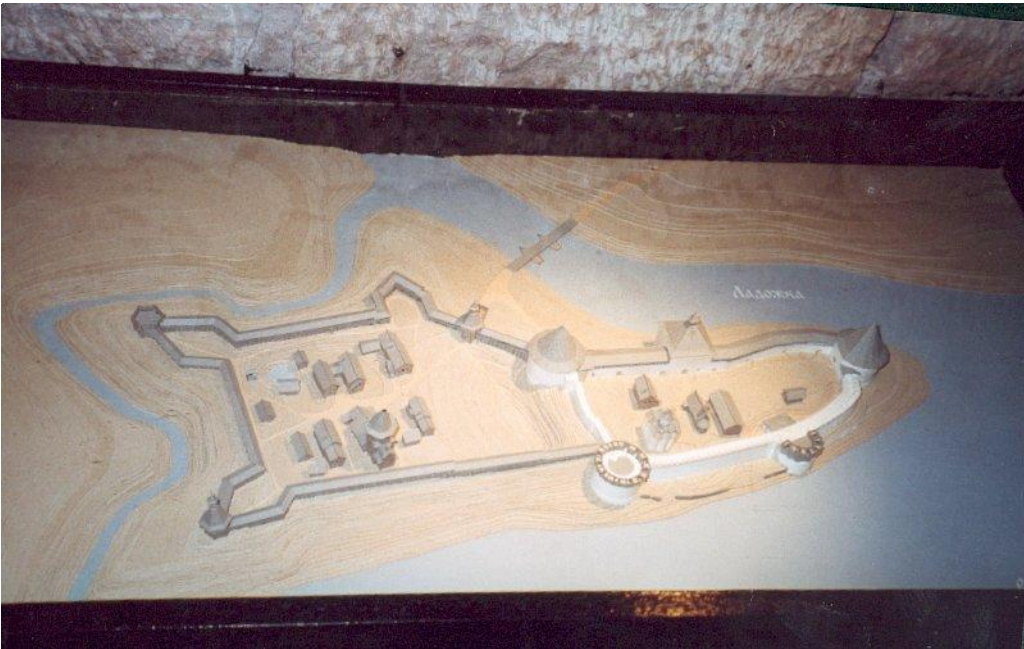
Marja Vuorinen vieraili syyskesällä 2005 Luoteis-Venäjällä Staraja Ladogassa ja Novgorodissa ruhtinas Rurikin ja Oleg Viisaan jalanjäljillä, viikinkien idäntien varrella

Tämän tarinan kantava teema on virran mukana liikkuminen. Siirtymisen ulottuvuuksina on pituuden kaksi aspektia: fyysinen etäisyys ja ajallinen kesto. Joen rannoilla kohtaamme kulttuureja, uskontoja, sotureita ja uskonsotureita, ja kuljemme hetken heidän mukanaan. Viivähdämme myös muutamien matkan varrelle jääneiden haudoilla ja niillä muistomerkeillä, joita jälkeen tulevat ovat halunneet heille pystyttää.

Viikinkeinä ja varjageina tunnettujen pohjanmiesten läntinen vesireitti vei Pohjanmeren kautta Brittein saarille ja Atlantin yli aina Amerikkaan asti. Itäinen reitti kulki Suomenlahdelta Nevaa pitkin Laatokalle ja edelleen Volhov- eli Olhavanjokea myöten Ilmajärvelle. Varhaisempi, 700-luvulla löydetty reitti johti Volgaa pitkin Kaspianmerelle ja Persian kautta Bagdadiin. Vuosisataa myöhemmin vakiintui toinen reitti Dnepriä alas Mustallemerelle ja Konstantinopoliin.

Itäisen kauppareitin varteen kohosi kaupunkeja myös lähemmäs kotia, turvaamaan ja samalla verottamaan kauttakulkua ja paikallista kaupankäyntiä. Varhaisin niistä, Staraja Ladoga eli Vanha Laatokka, jota skandinaavit kutsuivat nimellä Aldeigjuborg, perustettiin Olhavanjoen ensimmäiseen mutkaan melko lähelle joen suuta. Se menetti pian pääpaikan asemansa kauemmas yläjuoksulle Ilmajärven (Ilmen) rannalle perustetulle Novgorodille (Holmgaard), mutta säilyi paikallisena kulttuuri- ja hallintokeskuksena.

Kauppaa joen päästä toiseen käytiin ensi sijassa ylellisyustuotteilla. Pohjoisesta kulkeutui etelään turkiksia, meripihkaa, mehiläisvahaa ja matkan varrelta siepattuja orjia. Etelästä pohjoiseen matkasi ensin arabialaista hopeaa sekä halvempia kivi- ja lasikoristeita, joilla vaihdettiin turkiksia niitä metsästäviltä suomensukuisilta heimoilta, myöhemmin Bysantin kultakankaita ja viinejä. Kylkiäisenä kulkeutui teknologisia innovaatioita, erityisesti metallien työstämis- ja koristelutaitoja, joita kehittivät edelleen metallitöistään kuuluisan Staraja Ladogan omat sepät. Jokireitin kaupungit olivat aikansa metropoleja: monikansallisia kulttuuri- ja teknologiakeskuksia, joihin kokoontui edustajia kaikista vesireitin varren kansoista.

Staraja Ladogan linnoitus ja kaupunki uuden ajan alun asussa.

Staraja Ladogan linnoituksen varhaisin muoto oli puinen paalugarustus. 1100-luvulla rakennettiin kiviset ympäröimäiset kulmatorneineen ja kuusi kirkkoa, joista on jäljellä kaksi. Pääosa muureista on rakennettu uudelleen niin äskettäin, ettei mistään historiallisesta elämästä oikein voi puhua, mutta pohjoispään rakenteet ovat edelleen ajan kuluttamassa - ja samalla siis tuhoutumiselle alttiissa - autenttiossa asussa. Linnakkeen eteläpuolella sijainnut kaupunki on suljettu yleisöltä; siellä tehdään arkeologisia kaivauksia. Paikka tuntuu olevan suosittu nimenomaan Venäjän kansallisen menneisyyden muistomerkkinä: elokuisena sunnuntaina siellä parveili paikallisia matkailijoita, varsinkin lapsiperheitä.

Uskonnot

Jokimatkan eteläisen päätepisteen kaupungit tarjosivat Pohjolan kansoille kontaktin kahteen vakiintumassa olevaan maailmanuskontoon. Bagdadissa kohdattiin syntymässä oleva islam ja sen kontekstin muodostava arabikulttuuri, Konstantinopolissa nuori kristinusko vähitellen eriytyvässä itäisemmässä muodossaan. Matkan lähtöpisteenä oli pakanallinen Pohjola vanhempaa jumalyyppiä edustavine antropomorfisine jumalinen. Sivuuun kauppareiteiltä jäi kreikkalais-roomalainen Välimeren piiri ja sen väistytvä hellenistinen pantheon. Olympoksen ja Valhallan jumalgalleriat olisivat hyvinkin voineet keskustella keskenään ja siten vahvistaa toinen toisiaan, jos yhteys vain olisi syntynyt ajoissa.

Kulttuurisesti myöhäisempää vaihetta edustavat abstraktit uskonnot pääsivät voitolle niin Lähi-idässä kuin Euroopassakin. Ne kutsui esiin kehitys, joka suosi keskittyvän vallan kanssa kilpailuun tai yhteistyöhön kykenevää, kokonaisten väestöjen oikeaoppisuuden ja moraalien valvontaan sopivaa ja halukasta uskonnollista instituutiota. Rakenteellisten seikkojen ohella merkitystä oli toki myös sattumalla, eli maallisen vallan ekspansiosuunnilla. Mikä pääsee valtaan jonkin imperiumin ytimessä, myös leviää sen vanavedessä.

Aineettomat taivaalliset jumaluudet tulivat aikaisempien maallisten, ihmismäisten jumalien tilalle. Elämän konkreettisten osa-alueiden personifikaatioiden sijaan astuivat abstraktit hyvyydet. Molemmissa uusissa yksijumalaisissa uskonnoissa tie pois ihmishahmoisista jumalista kävi kuvainraaston vaiheen kautta; kristinuskossa, varsinkin sen itäisessä muodossa, toki palattiin sittemmin kuvien, ikonien, pariin. Katolisella ajalla ihmishahmoiset, usein paikalliset jumaluudet syntyivät uudelleen pyhimyksinä; uskonpuhdistukseksi itsensä nimittänyt myöhempi kirkollinen kumousliike lakkautti ne sittemmin uudelleen. Voisiko olla, että uuspakanuus juuri sen takia nostaa päätään nimenomaan protestanttisella havumetsävyöhykkeellä?

Paraskeva Pjatnitsan kirkko Novgorodissa. Juoksemalla kirkon ympäri kolme kertaa myötöpäivään pääsee naimisiin - ja vastapäivään kiertämällä saa avioeron?

Eräs eloon jääneistä jumalattarista on Paraskeva Pjatnitsa (Perjantai), itäisen kirkon lepopäivien, juhlien ja parinmuodostuksen suojeluspyhimys, jonka paljastaa entiseksi jumalattareksi dokumentoidun inhimillisen esikuvan puuttuminen - pienellä modernisoinnilla Paraskevasta voitaisiin saada hyvinkin käyttökelpoinen bilejumalatar! Novgorodissa hänen somaa kirkkoaan kiertää syvään tallattu polku. Joka haluaa löytää itselleen puolison, juoskoon kirkon ympäri kolme kertaa myötöpäivään. Tämän kirjoittaja kiersi kirkon yhden kerran kävellen - eli tulossa lienee 1/3-kumppani hyvin hitaalla toimitusajalla.

Uudemmat ajat toivat jokien varsille uudet maalliset uskonnot. Vahvistuva kansallisuusaate ohjasi suomalaisiakin etsimään noilta seudulta sekä kieliheimolaisia että etnistä alkukotia; Laatokan pohjoispuolelle suunnattiin kansallisten alueiden idean innoittamana myös sotaretkille. Kommunismi ja ateismi ovat uskontoina jo pitkälti menettäneet asemansa, ja tyhjiötä täyttävät nyt yhtäältä Ruususen-unesta heränneet perinteiset uskonnot, toisaalta modernit, uuskristilliset lahkot.

Soturit

Venäjän valtakunnan varhaisimpana perustajana juhlittu skandinaavinen ruhtinas Rurik, jonka dynastia hallitsi Venäjää 800-luvulta 1500-luvulle, oli sotakuningas hieman kuningas Arthurin tapaan: ulkopuolinen ja siksi puolueeton, erotuomariksi sopiva sotilaallinen asiantuntija - siis jonkinlainen rauhanturvaaja. Rurik tilattiin pohjoisesta rauhoittamaan Staraja Ladogan aluetta, jossa paikalliset mahtimiehet eivät saaneet asioita keskenään järjestykseen. Hän perusti ensimmäisen hovinsa sinne, mutta siirtyi sitten Novgorodiin - > Uuteen Kaupunkiin=. Rurikin seuraaja ja sukulainen Oleg Viisas jatkoi valtakunnan rakentamista ja vesireitin rauhoittamista: hän yhdisti joenvarren kansat ja perusti Rusin valtakunnan, jonka keskuspaikaksi tuli Kiova. Jos haluaa jatkaa brittivertausta, niin oikeastaan Oleg vertautuu Arthuriin vielä Rurikia paremmin - jolloin tämä siis olisikin Uther Pendragon, joka jätti miekkansa seuraajalleen perinnöksi...

Oleg olisi hallitus kautensa päätteeksi halunnut palata omaa jokeaan alas Laatokalle ja edelleen kotiin Pohjolaan. Paikalliset tietäjät olivat kuitenkin ennustaneet, ettei hän pääse koskaan takaisin, ja kuinka kävi: mies kuoli käärmeen puremaan ja haudattiin suureen kumpuhautaan Olhavanjoen mutkaan, näköetäisyydelle Staraja Ladogan kaupungista. Myöhemmin hänen seuraansa liittyi muita ruhtinaita, joiden pienempiä kumpuja on molemmin puolin joen rannalla.

Keskellä kuvaa näkyy etäältä Oleg Viisaan hautakumpu joen varressa. Etualalla Staraja Ladogan muurien raunioita.

Jokea pitkin matkaavalle vaikutelma on samantapainen kuin Sormusten Herrassa: "Kauan olen halunnut nähdä esi-isieni hahmot." Aragornin esi-isät tosin olivat tavattavissa näköispatsaiden muodossa, mutta muuten matka Olhavanjokea pitkin on Rurikin ja Olegin heimolaisille voinut elämyksenä olla hyvinkin samanlainen kuin muinaisen Numenorin perilliselle. Suuren jokimatkan innoittajia on Tolkienilla epäilemättä ollut useita, mutta mallia on voinut antaa myös viikinkien idäntie. Suunta ainakin on sama, luoteesta kaakkoon, ja eteläpäässä on suuri kaupunki: Gondor, Bagdad tai Konstantinopoli. Tolkien tunnetusti osasi tšekäläisiä kieliä ja epäilemättä harrasti kotitarpeiksi myös tšekäläistä maantiedettä ja historiaa, ja on siis voinut käyttää Staraja Ladogan kumpuja omien kuningasmuistomerkkiensä esikuvana. Muutenhan Sormusten Herran hautakummut sijaitsevat - reaali maailman Upsalan tapaan - oikeaoppisesti taistelukenttien laidoilla.

Kansakunnan miehuullisuutta ylistävä neuvostoaikainen Tuntemattoman Sotilaan hauta Novgorodin Kremlissä.

Uudempaa soturikerrostumaa edustavat suuren neuvostomaan sotilaat. Eräs heille pyhitetty muiston paikka on Novgorodin Kremlissä (Detinets) sijaitseva tuntemattoman sotilaan hauta, jolla palaa ikuinen tuli. Muistomerkin teksteissä muistetaan ensin niitä, jotka vallankumouksen aikana uhrasivat henkensä kansan vapauden hyväksi, sitten niitä, jotka suuressa isänmaallisessa sodassa kaatuivat puolustaessaan maataan ja kansalaisiaan. Novgorodin Kremlissä sijaitsee myös vuonna 1862 - Rurikin virallisesti vuonna 862 alkaneen valtakauden kunniaksi - pystytetty muistomerkki "Tuhattu vuotinen Venäjä", jossa Rurik myöhempine hallitsijatovereineen on tavattavissa pronssiin valettuna. Eläviäkin viikinkejä on toki paikalla. Laskusillan tyvessä poseeraa valokuvaajille pari rautapaitaista, runsaspartaista viikinkiä, joiden strategiset mitat eivät jätä toivomisen varaa: miehet näyttävät olevan noin kaksi metriä pitkiä ja metrin leveitä.

Novgorodin Kreml eli Detinets - ruhtinaan "lasten" eli sotilaitten majapaikka - joen vastarannalta nähtynä. Keskellä Pyhän Sofian katedraali.

Nykyajan vaeltavia satureita ovat teiden ritarit: rekkamiehet ja turistibussien kuljettajat, nuo logistiikan rautaiset ammattilaiset ja jokapaikan selviytyjät, joista ei tämän kirjoittajan suureksi ihmeeksi vielä kukaan ole tehty suomalais-venäläisenä yhteistyönä tv-jännityssarjaa tai elokuvaa. Itäisen Suomen matkailuyrittäjille rajan läheisyys tuottaa usein myös pelastuskeikkoja. Oman matkueeni kuljettaja kertoi miten oli vienyt lastillisen matkailijoita Viipuriin kanavaristeilylle ja oli juuri lähdössä tyhjän auton kanssa kotiin, kun sai puhelun, että Kirvussa on bussi pudonnut metsätiellä murtuneen siltarummun kuoppaan ja etummainen akseli on katkennut. Kuskimme lähti ajamaan paikalle ja saapui perille parissa tunnissa. Haveribussin kuljettaja kysyi, onko hänen firmallaan kenties päivystys Viipurissa, kun apu tuli näin nopeasti. Aikalisästä kiitolliset kotiseutumatkalaiset koottiin metsistä, ja ehjä bussi lähti Suomea kohti. Hajonneen vaunun venäjäntaidoton kuljettaja taas jäi paikalliseen taajamaan hoitamaan korjausta....

Uskonsoturit ja kauppamiehet

Militanteimmat modernit soturit, joita noilla seuduilla voi kohdata, ovat uskontojen kauppamiehiä - uskonsotureita, joita ilmeisesti nähdään seudulla nyt ensimmäistä kertaa. Ortodoksista uskoa ei levitetty miekkalähetyksellä, mutta nykyisten uskristillisten lahkolaisten uskonnollis-kulttuurinen innostus lähentelee aggressiivisuutta. Takavuosina salakuljettamistaan Raamatuista he puhuvat vieläkin silmissään sellainen kiilto, että viattomampi kuulija luulisi olevan kyse aseista tai taikakaluista - niin kuin tavallaan onkin.

Tällaisen soturin voi yllättäen kohdata vaikkapa Suomesta lähetettynä inkeriläisseurakunnan pappina. Se, mikä toisille on arvokas identiteettitekijä - omakieliset Raamatut, omakieliset luterilaiset jumalanpalvelukset - näyttää toisille olevan mahdollisuus ottaa niskalenkki paikallisesta kulttuurista. Kirkkoa katsomaan tullutta ja saman tien sanankuuloon pakotettua satunnaista matkailijaa pelottaa, kun saarnamies toteaa, että kyllähän ortodoksiset venäläisetkin tavallaan ovat ihmisiä ja niiden kanssa täytyy yrittää elää, vaikka se vaikeaa onkin - ne kun ovat vääräuskoisia, eritoutuisia, epäluotettavia ja muutenkin niin kovin erilaisia.

Muinaiset kaupalliset käytännöt ovat läsnä moderneina sovellutuksina. Staraja Ladogan lippukassan luona seisoskelee jäätelön ja savukalan kauppiaita, jotka kehuvat estoitta tuotteitaan. Paikallinen suupaltti nuorimies yrittää vajavaisella kielitaidolla hoitaa markkinailveilijän virkaa. Sienien, marjojen, arbuusien ja kapakalan kaupittelijat istuvat maanteiden varsilla palvelemassa sekä Suomeen päin matkaavia turisteja että sunnuntai-iltana kotiin Pietariin palaavia Kannaksen mökkiläisiä. Samaa muonitustehtävää ovat jokireittien varsien asukkaat hoitaneet varmaan tuhansia vuosia.

Lähde:

American Society of Russian Naval Historyn "Staraja Ladoga" -sivu:
<http://feefhs.org/RU/ASRNH/STARAJA.HTM>

Kirjoittaja on valtiotieteiden lisensiaatti ja valmistelee Helsingin yliopiston yhteiskuntahistorian laitoksella väitöskirjaansa 1800-luvun suomalaisen aatelin ja nousevan sivistyneistön keskinäisestä suhteesta.